za samoobrazovanje
Bilten
društvena pitanja
uciteljneznalica.org

Imenovati TO ratom – Centar za kulturnu dekontaminaciju

Otkud prvomajska praznina?

„Zašto na uranke, a ne na ulice?“, „Radnička klasa bez stava, snage i glasa“, samo su neki od naslova medijskih izveštaja povodom ovogodišnjeg Prvog maja. Isti mediji koji su proteklih decenija ili ignorisali radničke borbe, ili ih diskvalifikovali kao „gubitnike tranzicije“, danas okrivljuju radnike da nemaju odgovor na svoj katastrofalan ekonomsko-politički položaj, što za Prvi maj ne protestuju, kao radnici na zapadu, već ostavljaju za sobom smeće po izletištima.

Uz napomenu da je „prvomajski uranak“ srednjoklasna prolećna svetkovina koju radnička klasa, zbog pomenutog ekonomskog položaja, uglavnom nije u prilici da praktikuje, postavlja se pitanje može li se očekivati subjektivacija od radnika nakon što su njihova prava u privatizaciji redukovana na korišćenje „socijalnih programa“; može li se subjektivacija očekivati od ratnih veterana, čijim se pravima u državi koja u ratu „nije učestvovala“ ne bavi Ministarstvo odbrane, koje ih je za rat opremilo i organizovalo i koje ih je u rat zdrave i prave odvelo, nego Ministarstvo za socijalna pitanja; mogu li im o tome pridikovati oni koji su ih prethodno primorali da prihvate neoliberalnu ideologiju i pretvore se u interesne grupe koje traže beneficije od države i jedni drugima konkurišu u „borbi“ za što veći komad socijalnog davanja.

U ovom broju dajemo tri priloga odgovoru na pitanje zbog čega su Prvog maja u Srbiji ulice bile bez demonstranata, a „proslave“ bez prvomajskog sadržaja: nastavak teksta Jaćima Milunovića iz UGS Nezavisnost, o aktivnostima sindikata nakon oktobarskih promena 2000. godine, osvrt predsednika Saveza ratnih veterana Srbije na odnos države prema veteranima i radnicima, objavljen u našem biltenu oktobra prošle godine, i tekst dr Olivere Marković, sociološkinje iz Niša i saradnice na projektu *Imenovati TO ratom*, o efektima rata na radnike – njegove dominantne učesnike.

Projektni tim *Imenovati TO ratom*

Jaćim Milunović

UPOTREBA SINDIKATA upotreba radnika (2)

REŽIM Slobodana Miloševića nas nije voleo, s razlogom, ali ni mi njih, sa još boljim razlozima. Došlo do promena i na vlast su došli ljudi za koje smo verovali da će, po uzoru na zapadne demokratije, uključiti predstavnike radnika u odlučivanje o pitanjima koja su za njih, a samim tim i za zemlju, od životnog interesa. Kada sindikalista postane ministar za rad, takva očekivanja se čine logičnim. U stvarnosti se pokazalo da je u igri neka drugačija logika. Iako smo značajno doprineli da na vlast dođu oni koje smo smatrali sebi bliskima, oni su nas već prvim koracima uputili na otrežnjujuće stihove Branka Miljkovića „Da li će sloboda umeti da peva, kao što su sužnji pevali o njoj?“ U sistemu koji je ubrzano kreirao Zoran Đinđić, nije bilo mesta za značajniju ulogu radništva. Radno zakonodavstvo je menjano u smeru obespravljivanja radnika i sindikati su isključivani iz procesa tih izmena.

Kao da je planirano da nezavisni sindikalizam bude kreiran za jednokratnu upotrebu i da se, čim režim Slobodana Miloševića bude uklonjen, poradi na njegovoj marginalizaciji i postepenom gašenju, jer bi mogao predstavljati branu stihijskoj privatizaciji koja je bila težišna tačka nove politike. Bila nam je izgleda namenjena sudbina poljskog sindikata „Solidarnost“. To se tada nije dogodilo, jer članstvo nezavisni sindikalizam nije doživljavalo kao pokret za rušenje režima, već kao model organizovane borbe za radnička prava. Tako je i pisalo u dokumentima sindikata kojem su dobrovoljno pristupili. Organizacija je funkcionisala i radnici nisu videli razloga da je se odreknu. Smatrali su je svojom.

U takvim uslovima se žurno radi na aktima koji će potpuno otvoriti brešu za stihijsku privatizaciju. Nedovoljno spremni da upristoje, ili bar uspore taj i takav proces dok dodatno ne ojačaju, Ujedinjeni granski sindikati Nezavisnost, nedovoljno spremni da ga kotrolišu, još ga i promovišu zahtevajući samo da bude bolje kontrolisan. Ko da ga kontroliše? Država?

U parlamentu nema političkih zastupnika radničkih interesa, jer dok su se u Srbiji uspešno razvijale stranke različitih političkih opcija, nikako nije bilo mesta za one koje zastupaju socijaldemokratske poglede. Takve su i pored brojnih pokušaja, bile gušene i gašene. Slučajno?

Videlo se, a i sindikati su na to svakodnevno ukazivali, da privatizacija nije usmerena, kako je to proklamovano, na unapređivanje poslovanja, već uglavnom na bezočno čerupanje svega što se očerupati može. Sve uz blagoslov i servisne usluge novoustoličenih demokratskih vlasti. Centar za privatizaciju UGS Nezavisnost je bio nedorastao u suočeljavanju sa ovdašnjim i belosvetskim alama i vranama koje su se sjatile oko podele dobrano izmrcvarenog plena koji se zvao srpska privreda. Ako je za vreme Miloševića na delu bila „ekonomija destrukcije“, onda se ovo slobodno moglo nazvati destrukcijom ekonomije. Isto kao što je Miri Marković bilo važno da njeni privatizuju, tako su i nove vlasti bile otvoreno naklonjene svojim privatizatorima. Rezultati grabljenja „njihovih“ i „naših“ su vodili daljem urušavanju srpske privrede. Bilo je sve manje preduzeća, a ona koja su nekako opstajala bila su sve manja i radnika je samim tim bilo sve manje i manje i manje (nije štamparska greška) i sindikati postaju sve manji i manji, ali za čudo, sve brojniji. Razmnožavali su se deobama.

Samo se činilo da postoji sloboda sindikalnog organizovanja i delovanja. Naime, gde god su formirani novi sindikati, odmah su, kao što je to bilo i ranije, dočekivani „na nož“. Mnogi direktori su videli da u procesu masivne i slabo kontrolisane privatizacije mogu za sebe obezbediti deo kolača i znajući da nekakvi novi sindikati u tome mogu biti remetilački faktor, koristili su sva dozvoljena i nedozvoljena sredstva da ih sputavaju u delovanju. Ta pojava je bila tako masovna da sindikati nisu uspevali da saniraju njene višestruko štetne posledice. Godinama se nije reagovalo na brojne primere bezočne pljačke. Nema govora da se za tu opštu pljačku nije znalo, jer su naši sindikalisti blagovremeno upozoravali na tu pojavu i očajnički tražili da nadležni organi tome stanu na put. Bez obzira što su unutar sindikata imali podršku za tu borbu, po pravilu su bili poraženi. Porazili su ih zastupnici sumnjivog kapitala. Time nisu bili poraženi samo sindikati, već i država vođena od stranaka koje su formalno bile članice Socijalističke internacionale, a stvarno servis takvih kvazi kapitalista.

U situaciji kada se masovno gase radna mesta, sistematski i radikalno umanjuju prava radnika, sve češće dolazi do štrajkova i protesta radnika kojima ne pomažu ni sindikati koji su skoro sasvim marginalizovani i pacifikovani. Beznađe je tako duboko da su bivale sve češće pojave da se radnici u očajanju upuštaju u samopovređivanje i suicid.

Država, zainteresovana za bar prividan red, rad i mir, se laća igre socijalnog dijaloga i uvlači sindikate u tripartitna tela zvana Socijalno ekonomski saveti, koji realno ni o čemu ne odlučuju, čak im se uskraćuje i samo izjašnjavanje o pitanjima važnim za položaj radništva. Sindikalisti i dalje uporno sede u tim telima, obezbeđujući tako državi „demokratski“ i „socijalni“ alibi za dalje isključivanje radništva iz procesa koji se tiču njihovih egzistencijalnih pitanja.

Ako socijalnog dijaloga nema u preduzeću, a nema ga, ne može ga biti ni na drugim nivoima, jer sindikati svoju snagu crpe iz snage članstva. Nema pravog socijalnog dijaloga bez prave socijalne borbe i pritiska na drugu stranu da prihvati stvarni dijalog, a ne da se on samo glumi dok društvo sve dublje tone.

Kako objasniti nespremnost sindikata da bar pokušaju da se protestima, a ja drugi način ne vidim, nametnu kao snažan i nezaobilazan faktor koji može i treba da utiče na društvene tokove? Kažu, članstvo je inertno, zahvaćeno apatijom. Pa, čiji je posao da ih pokrenu i artikulišu evidentno radničko nezadovoljstvo? Ne možete radnike prosto pozvati na protest. To nikada ne daje rezultat. Morate osmisliti akciju, temeljito je i dugo pripremati, upoznati članstvo sa ciljevima i tek onda možete očekivati da se članstvo odazove. Čini mi se da je tvrdnja da članstvo nije spremno na učešće u protestima ne stoji i da je samo izgovor za inertnost onih koji su izabrani i plaćeni da objedinjuju pojedinačna nezadovojstva i pretoče ih u zajedničku akciju. Situaciju dodatno otežava rascepkanost sindikalne scene i međusobni animoziteti koje pokazuju vođstva tih sindikata. Ako radnički interes nije podeljen, kako objasniti toliku podeljenost među vođstvima različitih sindikata? Koji su tu interesi u igri?

Odakle sam počeo? Od osećaja da jedini postojeći sindikat nije bio u funkciji potreba članstva. Šta se od tada promenilo? Samo broj takvih sindikata, a razlozi inertnosti su davnašnji.

No, da li su samo sindikati krivi i da li su baš oni najveći krivci?

Članstvu sigurno jesu, ali objektivno možda i nisu. Demokratski reformatori nisu vodili računa o podvojenosti društva i obavezi da svim stranama treba da obezbede uslove za razvoj i adekvatan uticaj na društvene i ekonomske tokove, a oni su bili izabrani i plaćeni da obave taj posao. Ne može biti ni govora da nisu znali da, ako već pretenduju da stvore demokratsko društvo, moraju voditi računa o uslovima koji omogućavaju artikulisanje različitih interesa. Kreirali su demokratiju samo za jednu stranu i još očekivali aplauze. Kao da je moguć aplauz jednom rukom. Očito je da je naše učešće u promenama izigrano, da smo samo upotrebljeni i da je neophodna ponovna mobilizacija članstva, jer socijalna država nije niti može biti poklon, ona je uvek bila rezultat radničke borbe, pa će tako biti i kod nas.

Da vidimo kako izgleda ta strana za čije interese su zapravo reforme blagonaklono kreirane? To bi trebalo da su kapitalisti, ali se u uslovima tajkunsko-partijskih simbioza teško može potvrditi da se radi o kapitalistima. Logično bi bilo da se kapitalista trudi da unapredi delatnost preduzeća koje mu je na ovaj ili onaj način dopalo šaka. Ovde to nije bio uobičajen slučaj. Uobičajeno je bilo da takvima volšebno dopadne šaka više preduzeća i da ih oni volšebno sva uniš te, a da istovremeno volšebno naraste kapital nekog šesnaestog njihovog preuzeća koje je ko zna gde registrovano.

Patrije i političari se tome ne protive principijelno, već se kavže oko toga ko će kojeg tajkuna privući na svoju stranu. Taj njihov sukob nije u funkciji sređivanja stanja u Srbiji, već u funkciji preraspodele otetog. Kriminalci, a o njima je ovde reč, su krivi samo onda i onoliko koliko nisu u simbiozi sa vladajućim strukturama. Ako su u simbiozi onda su ugledni, doduše kontraverzni, biznismeni.

Za sindikate je situacija čista, nemaju drugog oslonca, osim članstva i simpatizera. Nije malo ako se dobro organizuju i ako objedine snage.

Dakle, imamo kvazi državu, kvazi kapitaliste i samo nam još fale kvazi sindikati.

Da li će vlasti uspeti u svom naumu da korumpiraju vodeće sindikaliste, bogato nagrađujući njihovo učešće u upravnim odborima javnih preduzeća, socijalno ekonomskim savetima i raznim fondovima i tako ih odvojiti od članstva, ili će ti sindikalisti biti plaćeni isključivo od članarine i sindiklanih sredstava i time biti obavezani da slušaju članstvo i sviraju muziku koju ono naručuje? ○

Efekti rata na radnike

POČETKU rata u bivšoj Jugoslaviji prethodilo je vreme krize. Na globalnom nivou vladala je kriza socijalizma, oličena u raspadu Sovjetskog Saveza. Na lokalnom nivou pored krize socijalizma dominirala je i ekonomska kriza. Ekonomska kriza, pokazalo se kroz istoriju, nije teren koji vodi u demokratiju, već ka putevima koji izgledaju sigurni, a oličeni su u desnim, populističkim, demagoškim pokretima. U Jugoslaviji ovakvi pokreti su doveli do rata za etničke države, tj. za državno ujedinjenje nacije u etničkim granicama. Posledice ovakvog raspleta krize ostavljaju dugoročne posledice u svakom društvu, među kojima je i usporeni ekonomski razvoj.

Kulturno – političko – privredne elite nisu pronašle odgovor tj. novo i kreativno rešenje za krizu u kojoj se nalazilo društvo, ali i država. Iako su krize normalna pojava u funkcionisanju sistema, koje stalno traže nova i funkcionalna rešenja, kada odgovori na krize u vidu rešenja izostane sistem se ruši i nestaje. Vladajuća nomenklatura je kao rešenje za izlalak iz krize vlasti, ali ne i krize u kojoj se našlo društvo, videla u nacionalističkim ideologijama koje su predstavljale sigurno i bezbedno mesto za njihov „ostanak u sedlu“. Ovo je učinjeno tako što je masama koje su već bile indoktrinisane ideologijom komunizma, radničke klase i samoupravljanja, zamenjena ideologija o nacionalnim pitanjima kao najvažnijem polju za njihov opstanak. Nacionalno pitanje postaje pitanje svih pitanja. Svi oni koji su se usudili da pitaju o celishodnosti nove ideologije proglašeni su izdajnicima.

Paralelno sa „rešavanjem“ nacionalnog pitanja, odbranom jugoslovenstva i Srba u drugim republikama, obavljao se proces uništavanja tekovina sada već mrskog komunizma u vidu privatizacije društvene imovine. Rezultat ovog procesa bilo je bogaćenje političkih elita, tj. nacionalnih oligarhija u svim bivšim republikama i njima bliskih saradnika. Da bi ovakav cilj uopšte bilo moguće izvesti bilo je nužno društvenu imovinu oteti iz ruku radnika i u divljoj privatizaciji predati je u ruke onih struktura koje je vlast našla za podobne. Upravo da bi se postigao ovaj cilj bilo je važno radnike, njihov radnički identitet i solidarnost uništiti tako što se oni nisu više osećali radnicima i vlasnicima svojih fabrika već prevashodno Srbima. Njihov glavni problem više nije ekonomska i društvena kriza već ugrožena nacionalna prava za šta su glavni krivci dojučerašnji bratski narodi sa kojima su gradili, radili i živeli u zajednici. Radnici su među sobom zavađeni, umesto da svoje nezadovoljstvo usmere ka političkim predstavnicima koji nisu imali sposobnosti da nađu izlaz iz postojeće krize.

Dok je politička i intelektualna elita stvarala nacionalističku ideologiju i infiltrirala je u niže slojeve, dotle su je ovi slojevi prihvatili, prigrlili i bili njeni stubovi i vojnici. Sa svoje strane radnici su demonstrirali jaku odbojnost prema socijaldemokratskoj transformaciji društva, time što su pokazali jaku privrženost nacionalsocijalizmu. Zbog toga oni su podneli najveći teret ratne mobilizacije, odlazeći iz svojih radnih hala na ratište u bivše jugoslovenske republike ili su te ratove dočekali na svojim radnim mestima, kućnim pragovima.

Potvrdu ovome nalazimo u više izvora. Najpre, u podacima do kojih je u svom istraživanju došla dr. Nada Sekulić. Naime, podaci Ministarstva za socijalni rad, u okviru koga posluje sektor za boračko – invalidsku zaštitu, a odnose se na prihode korisnika, po osnovu učešća u ratu, potvrđuju da je reč o socijalno nižim slojevima društva. „Na nivou cele Srbije, među korisnicima porodične invalidnine 2000. godine (pravo na porodičnu invalidninu nije uslovljeno imovinskim stanjem) u radnom odnosu bilo je 19.44%, penziju je primalo 19.53%, prihode od poljoprivrede imalo je 7.79%, a najveći broj je osnovne prihode sticao na osnovu socijalnih primanja (39.64%). U ovom pogledu je važan i stepen obrazovanja. Najveći broj korisnika porodične invalidnine ima niže stručno obrazovanje (24.2%), a najmanji broj među njima čine visoko obrazovani (1.74%).“ [3]

Pored navedenog, na ovakav zaključak upućuje slika na kojoj bi eventualno uporedili najveće dobitnike ratova na području bivše Jugoslavije i najveće gubitnike. Tako bi na strani dobitnika, nesumnjivo stajali novo bogataški slojevi koji su do zamašnog bogatstva došli u toku trajanja ratova i siromašenja države i društva, a na drugom antipodu stajali bi radnici, i to pre svih radnici zaposlženi u proizvodnji, odnosno u primarnom i sekundarnom sektoru. Rezultati istraživanja „Efekti privatizacije u Srbiji“ koje je uradio Socio-ekonomski savet 2011. godine, pokazuju da je u oblasti industrije 75% radnika u privatizovanim preduzećima ostalo bez posla. Slična je situacija i u ostalim bivšim republikama nekadašnje Jugoslavije.

Treći argument nalazi se u zahtevima ratnih veterana prema državi koji su po svom karakteru prevashodno socijalne prirode. Od svih zahteva veterana dva najekspliciti nija se odnose na promenu normativne definicije i na isplatu tzv. ratnih dnevnica. Prvi uključuje priznavanje statusa veterana svim učesnicima ratova na području bivše Jugoslavije (a ne samo kategoriji ratnih vojnih invalida, kao što je sad slučaj). Dobijanjem ovakvog statusa ratni veterani bi postali zvanično deo onih građana kojima je potrebna društvena pomoć u savladavanju socijalnih i životnih teškoća i koji s obzirom na to imaju pravo na socijalnu zaštitu, konkretno postali bi korisnici naknada i povlastica koje su iz oblasti boračko-invalidske zaštite. Drugi konkretan zahtev veteranske populacije spram države, podrazumeva potraživanja materijalne nadoknade po osnovu vremena provedenog u korpusu rezervnog sastava vojske, a u toku proglašenog ratnog stanja na teritoriji SR Jugoslavije 1999. godine. Ova se potraživanja zasnivaju na tome što je Vlada Srbije određenom broju ratnih veterana 2008. godine isplatila navedena potraživanja deklarišući ih kao socijalnu pomoć (u kojoj je glavni kriterijum predstavljalo učešće u ratu). Na kraju, navedeni argumenti upućuju na zaključak da su efekti rata najteži u slučaju tzv. radničke klase. Odnosno kod onih društvenih slojeva koji su prihvatili nametnutu političku ideju da je rešavanje nacionalnog pitanja važnije od rešavanja društvene i ekonomske krize.

Dr Olivera Marković ○

3 Iz intervjua sa dr. Nadom Sekulić, dnevni list *Danas* 18.11.2011.

Za vlast ne postojimo – ni kao radnici, ni kao veterani

UDRUŽENJE Srpski ratni veterani iz Rakovice, otvorilo je svoja vrata za lokalnu zajednicu i za pitanja koja se ne tiču samo prava i interesa ratnih veterana. Pružamo solidarnu podršku svima koji imaju iste socijalne probleme kao i mi, onoliko koliko možemo. Na žalost, većina udruženja i grupa građana iz Rakovice, bilo formalno registrovanih, bilo neformalnih, nemaju čak ni prostor za rad, tako da su smo mi u prilici da im pomognemo tako što im kao svojim sugrađanima ustupamo prostorije Srpskih ratnih veterana da obavljaju svoje aktivnosti. Opštinske prostorije u Rakovici, koje bi morale biti na raspolaganju svim udruženjima građana, zatvorene su za mnoga udruženja, koja utočište nalaze kod nas. Među tim udruženjima posebno nam je važna saradnja sa grupama rakovičkih radnika koji su prevareni i opljačkani u privatizaciji, i njima naročito nastojimo da pomognemo. Ne samo zato što su to naši sugrađani, već i zbog toga što su većina naših članova istivremeno i bivši radnici Rekorda, Jugostroja, 21. maja, Industrije motora Rakovica i ostalih rakovičkih preduzeća koja danas više ne rade. Ratni veterani Rakovice i bivši radnici uništene rakovičke industrije uglavnom su isti ljudi.

Za ratove devedesetih godina najviše su mobilisani radnici. Sa teritorije Beograda, mi u našem udruženju najviše veterana imamo iz Barajeva, Mladenovca, Lazarevca, Rakovice, Sopota, Grocke, iz podavalskog dela Voždovca. Sa Vračara i Starog Grada imamo možda po desetak članova, sve ostalo su ljudi iz radničkih delova Beograda, gde su mobilizacije bile nejveće i gde ljudi nisu imali mogućnosti da izbegnu vojni poziv, za razliku od bogate dece iz centra grada. Radnici i seljaci su devedesetih godina platili najveću cenu rata, kao što su posle 2000. godine platili najveću cenu privatizacije. Danas vlasti ne priznaju njihova prava ni kao radnika, ni kao veterana.

Projekat finansiraju Evropska unija kroz Evropski instrument za demokratiju i ljudska prava i Holandska Ambasada u Beogradu po programu Matra Embassy Programme.
Sadržaj ovog štampanog materijala je isključiva odgovornost CZKDa i ni pod kojim okolnostima se ne može smatrati da odražava stav Evropske unije.

Izdavač:
Učitelj neznalica i njegovi komiteti
Imenovati TO ratom
CZKD

Urednik:
Ivan Zlatić

Dizajn i prelom:
Matija Medenica